

Historie v současném i budoucím veřejném prostoru – úvahy o dějinách a paměti

JAN RANDÁK

Na přelomu roku 2007/2008 se na stránkách českých novin a časopisů objevila zpráva a následné diskuze o iniciativě sociálnědemokratických a komunistických poslanců, kteří zaslali Ústavnímu soudu návrh na zrušení Ústavu pro studium totalitních režimů. Ve svém odůvodnění se přitom pustili do svébytného a své politické příslušnosti odpovídajícího výkladu dějin po roce 1948. Za zmínku rovněž stojí osobní podnik Miroslava Ransdorfa, který věnoval finanční částku na stavbu pomníku Milady Horákové. Podobně nás historie oslovila i v novoročním projevu prezidenta republiky, který část svého proslovu věnoval letos aktualizovaným „osudovým“ osmičkám českých dějin. Z jmenovaných příkladů se může zdát, že naše minulost je stále aktuální a sehrává důležitou roli v tuzemské společnosti. Pozorování těchto spíše politických aktivit mě tudíž přivedlo k následující úvaze nad postavením a významem dějin v současné společnosti, nad rolí historie ve veřejném prostoru či nad jejím vztahem k problematické a nejednoznačné paměti jak individuální, tak i kolektivní.

Každý stát či národ moderních dějin touží po vyhovující podobě vlastní minulosti, jež současně představuje oprávnění k různým společenským a politickým krokům a rozhodnutím. Právě takovou roli sehrává v evropském prostředí po dvě století historie a na ni navazující tvorba různých národních či politických mýtů. V moderních dějinách si lze jen těžko představit jakýkoli stát, jenž by se konstitoval vně obrazů o své minulosti. Vždyť samotný princip národa je založen na „nadčasovém společenství, jehož celá podstata a oprávnění vyplývá ze zachování a tradování zděděného.“¹ Skutečně si tak nelze představit státní či národní kolektiv, jenž by postrádal svou zapsanou historii, či alespoň čas od času prezentovanou, tím i tradovanou paměť. Povědomí o minulosti, respektive historické vědomí je neodmyslitelnou formou sebeuvědomování společnosti² a bádání i psaní o dějinách je

¹ THIESSOVÁ, Anne-Marie. *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. Centrum pro studium demokracie a kultury : Brno 2007, s. 13.

² GUREVIČ, Aron Jakovlevič. *Historikova historie*. Argo : Praha 2007, s. 190.

s procesy formování nejen moderních evropských národů a společností neodmyslitelně spjata.

Od počátku 19. století si mnoho evropských národů vytvářelo příběhy o sobě samých, jež velmi často popisovaly jejich slavnou i tragickou historii. Ta se v průběhu tohoto i následujícího 20. století mnohdy proměnila v účelový argument a rozšířila své působení i mimo evropské prostředí. Státy i národy mobilizovaly své historie. Začaly objevovat svá dějinná dědictví a jejich prostřednictvím samy sebe a velmi často též i smysl svých dějin, jež danému kolektivu říkal, kým skutečně je, jaké je jeho poslání a budoucí směřování. Tyto tendence nalezneme jak u našich obrozeneckých předků, tak i v dalších desetiletích například vně našich hranic v prostředí nacistického Německa či východního komunistického bloku v době studené války. Jinými slovy, svému státnímu či národnímu publiku poskytla odborná historie i populární a zploštělé dějinné příběhy jeho konkrétní identitu. Jejich čtenář či posluchač se dozvěděl kým je, našel v minulosti své předky, s nimiž se mohl ztotožnit, či naopak se od nich distancovat. V obecném kontextu lze tvrdit, že dějiny a s nimi spojená paměť získaly identitotvorný potenciál. Zřetelným příkladem tuzemského vytváření účelových a zdánlivě logických dějinných příběhů jsou „historické“ snahy Zdeňka Nejedlého, jimž vévodí příkladný spis o komunistech, dědicích pokrokových tradic našeho národa.³

Jak se to však má s historií na prahu 21. století? Katedrová historie jako vědecká disciplína je často uzavřena do badatelen a konferenčních či přednáškových sálů, kde je prezentována především před odborným publikem. Je sdělována v kruhu odborníků, kteří zasvěcují své žáky a laické publikum, jež o ni projevuje zájem. V konkrétních případech proniká posléze historie do veřejného prostoru prostřednictvím médií, nejčastěji televize, rozhlasu a tisku, či v dramatické i zábavné podobě je inscenována na plátnech kin a divadelních prknech. Specifickým případem prezentace a inscenace vybraných momentů z dávné i nedávné minulosti je muzejnictví a různé stálé i dočasné expozice. Má však historie v této podobě skutečně potenciál formovat veřejný prostor a zřetelně ovlivňovat státní dění a politický vývoj? Může se stát taková historie námětem vážných debat o její roli v rozhodovacích procesech nevyšších státních, národních i nadnárodních míst a institucí? A je stále možné pátrat po objektivním směřování lidských dějin a hledání jejich smyslu?

Příkladem maximálního zacházení s dějinami mohou být teze Francise Fukuyami o konci dějin, respektive Samuela Huntingtona o střetu civilizací, jež jsou velmi často kladeny do protikladu, který Ivo T. Budil nazval politologickou obdobou dualismu *jing* a *jang*.⁴ Ze svého textu věnovaného problematice údajného konce dějin vystupuje Fukuyama jako autor

³ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Komunisté, dědici velikých tradic českého národa*. Okresní výbor Komunistické strany Československa : Praha 1947.

⁴ BUDIL, Ivo T. *Zakladatelé Západu a poslední člověk. Esej o zrodu a zániku západní civilizace*. Dryada : Plzeň 2007, s. 8.

přesvědčený o konkrétním hegelíanském směřování dějin, jež se projevují jasně daným a nezadržitelným rozpínáním především liberálních ekonomických a politických principů vlastních severoatlantické, tedy „západní“ společnosti, respektive kultuře. Byť bychom mohli vnímat konec totalitního nedemokratického panství Sovětského svazu především ve východní Evropě jako pouze další z historických přelomů, po němž budou pokračovat dějiny k navazujícím událostem a dějům, Fukuyama byl v připomínaném díle jiného názoru. Pád nedemokratických režimů východního bloku nabízel představu vítězství znovuzkříšených dějin nad zdánlivě ahistorickou nehybností totalitarismu, který svou strnulostí ubíjel jakékoliv děje a příběhy.⁵ Část Evropy se ocitla pod dusivou pokrývkou „bezčasí strukturovaného pouze cyklickým rituálem stranických sjezdů a masových propagandistických obřadů. Ledovec bránící společností v normálním politickém, hospodářském a sociokulturním vývoji se rozlomil a občané východní a střední Evropy dychtili po tom, aby se po desetiletích strnulosti stali opět součástí plnohodnotných západních dějin, k jejichž vývoji dříve tak výrazně přispívali.“⁶ Ono bezčasí totiž představovalo jeden z charakteristických, legitimizačních prvků totalitních režimů, tedy příslib naplněného času.⁷ Oficiální a všudypřítomné hesla znehybnily českou společnost na několik desetiletí.

I proto mohly Fukuyamovy teze vyvolat údiv a spíše nesouhlas. V kontextu jeho dřívějšího svébytného myšlení o dějinách, jehož je zmiňovaná makroanalýza výsledkem, je však představa konce dějin právě v okamžiku porážky komunistických režimů pochopitelná. Pro tohoto autora představovalo právě vítězství tržního hospodářství a liberální demokracie založené na zastupitelském systému nejvyšší, tedy poslední etapu dějinného vývoje. Totiž modernizace zosobněná tržním hospodářstvím a liberální demokracií tvořila hybnou sílu vyvíjejících se dějin, jež do sebe vtahovaly i tradiční, dosud stranou stojící kultury a státní či národní kolektivy. Proto se nejen česká společnost ocitla na přelomu 80. a 90. let na konci dějin jako takových, tedy v konečném bodě ideologického vývoje lidstva. Jistěže světová veřejnost byla nadále konfrontována s mnoha dalšími událostmi, nicméně se již nejednalo o soupeření jednotlivých alternativ tvořící dialektický ráz historického směřování NĚKAM. Vítězství západní společnosti nad nacismem a komunismem ji zbavilo „seriozních“ protivníků usilujících o nastolení vlastních fungujících společensko-politických alternativ. Ostatní státy pak měly Západ i s postkomunistickými zeměmi pouze následovat.

Dnešním historikům, poučeným historickou antropologií, mikrohistorií a postmoderními podněty o neudržitelnosti ideje pokroku univerzálních dějin, budou znít Fukuyamovy teze cize a nemohou k nim nebýt nedůvěřiví. Sám autor z nich posléze ustoupil a svůj dosavadní názor revidoval. I pro něj dějiny dále pokračují, byť se stále drží jakéhosi vyššího smyslu, či

⁵ BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti*. SLON : Praha 2007, s. 74.

⁶ BUDIL, ref. 4, s. 9.

⁷ BĚLOHRADSKÝ, ref. 5, s. 116.

konceptu. Směřují někam, respektive pokračují, byť se jejich kvalitativní určení ve Fukuyamových očích změnilo. Demokracie již není vrcholným stádiem vývoje. Je totiž otázkou, zda se někdy v budoucnu neustaví jakási specifická podoba geneticky nadřazené oligarchie. Právě tato nejistota otevírá v podání tohoto amerického politologa dějinnost.⁸

V protikladu k původním Fukuyamovým tezím se zdají být představy amerického politologa Samuela Huntingtona, jenž naopak zdůrazňuje pokračující „dialektiku“ dějin. Hovoří o souboji mezi civilizacemi vymežitelnými odlišnými náboženskými, kulturními a právními tradicemi, z kterých vyplývá odlišné chápání světa a tedy i žití v jeho různých a právě velmi často nesouměřitelných verzích. Huntington odlišuje západní, pravoslavnou, islámskou, hinduistickou, japonskou, konfuciánskou, africkou a latinskoamerickou civilizaci. Tímto rozlišením zároveň odmítá koncept univerzálních vše objímajících dějin a jejich logickou příčinnost. Historie jako konstrukce minulosti tudíž není smysluplným, účelným procesem. Nicméně přesto do nich tento autor vnáší zřetelný koncept – jasnou představu o konkurenčním boji jednotlivých civilizací, od něhož se budou odvíjet samozřejmě i zaznamatelné dějiny se svými dominantními událostmi a momenty.

Můžeme však vyjádřit oprávněnou skepsi k těmto makrohistorickým, či mnohem více politologickým úvahám a konceptům, které stojí spíše stranou historické vědy. Ostatně podíváme-li se do současného veřejného prostoru, zjistíme, nakolik je v něm historie jako věda i se svými výsledky zastoupena, nakolik se dějiny podílí na jeho formování, řádu a organizaci. Fukuyamovy a Huntingtonovy myšlenky tak v dnešní době vnímejme spíše jako možné případy uvažování o dějinách, jako příklady „metapředstav“ a „univerzálních vyprávění“, jež se pomyslně vznášejí nad aktuální společností a jí vytvářenou a prožívanou skutečností, aniž by do ní v zřetelně větší míře aktivně pronikaly.

V první řadě je třeba konstatovat, že mezi hlavní charakteristiky soudobé demokratické společnosti přelomu tisíciletí patří absence explicitních řádů, které tvoří z aktuálního západního světa strukturovaný a hierarchizovaný model. Dilem moderní doby, jíž počítejme od 2. poloviny 19. století, byly právě i autoritářské režimy – nacistický v Německu, komunistické ve východním bloku, fašistické v Itálii, Španělsku či Portugalsku. Ty představovaly systémy, jež umožnily organizovat celé společnosti pomyslně od jednoho stolu. Alespoň tak to dokládá tragický příklad „úředníka“ Adolfa Eichmanna organizujícího vyhlazování evropských Židů v době nacistické nadvlády nad většinou Evropy. Moderní epochu tudíž chápeme jako dobu, jež formulovala a řešila nastolené problémy a cíle rozložené do řady řešitelných problémů⁹, třeba v podobě násilného přesídlování a strojové

---

⁸ BUDIL, ref. 4, s. 31.

⁹ BAUMAN, Zygmunt. *Úvahy o postmoderní době*. SLON : Praha 2002, s. 9.

likvidace jednotlivců či celých skupin obyvatel, nucené kolektivizace, budování gigantického těžkého průmyslu v Československu 50. let apod.

Dlouhotrvající normo- a řádotvorná moc státu slábne a společnost postupně uniká z výhradního státněpolitického rámce. Identita, loajalita a disciplinace jeho současných občanů již není dominantním problémem politiků. Veřejný prostor je v rostoucí míře obsazen soukromými, komerčními a konzumními náměty. Původní oficiální témata, mezi která počítejme i historický či politický příběh daného státu či národa, z něj postupně mizí, či zaujímají stále marginalizovanější postavení. Zdůrazňování jednotného výkladového rámce současné společnosti, typické pro moderní dobu uplynulých desetiletí, již není naléhavou záležitostí. „Namísto normativní regulace občana nastoupilo svádění konzumenta. Namísto ideové indoktrinace nastoupila reklama. Namísto legitimizace moci nastoupila masová média.“¹⁰

Podle mnohých sociologů jsme se v posledních letech ocitli na rozhraní věků. Nedávná minulost byla dobou moderní, nyní však stojíme na prahu epochy nové – druhé moderny, doby pozdně moderní či přímo postmoderní. Jejím průvodním jevem je proměna dosavadních struktur, ať už hovoříme o státu, národním hospodářství či politice. Pod tlakem ekonomické globalizace se původně národní či státní společnosti rozčlenily do „množiny sociálních okruhů, komunikačních sítí, tržních vztahů, životních způsobů překračujících teritoriální hranice národních států.“¹¹ I z toho důvodu opravdu klesá míra vnitřní integrace „zasažených“ státních či národních kolektivů. S Ulrichem Beckem tak můžeme hovořit o zpochybnění modelu první, tedy národněstátní moderny, který je „zamýšlen a organizován v jednotě kulturní identity, prostoru a státu...“¹² Společnost se individualizuje, čehož důsledkem může být ztráta kolektivního sebevědomí i povědomí o svém původu a historických kořenech. Svou ránu utrhla i nastíněná fukuyamovská představa vrcholu dějin, respektive posthistorické doby v podobě neoddelitelného historického svazku mezi tržní ekonomikou, státem a jeho demokratickým zřízením. Tato zdánlivě nerozdělitelná jednota je narušována tlakem ekonomické globalizace, jež může současnost stavět na počátek nové historické etapy.

Na základě dosud nastíněných tezí se proto ptáme, jaké místo zaujímá v dnešní době historie? Nakolik se proměnila její role coby často legitimizačního nástroje ospravedlňujícího vznik a existenci různých státních či národních kolektivů? V jakém poměru je k ní v posledních letech stále více připomínaná paměť? A která z těchto dvou konkrétních podoba fixace minulosti hraje či může hrát větší roli ve veřejném prostoru?

---

¹⁰ *Tamtéž*, s. 14.

¹¹ BECK, Ulrich: *Co je globalizace? Omyly a odpovědi*. Centrum pro studium demokracie a kultury : Brno 2007, s. 12.

¹² *Tamtéž*, s. 15.

Otázka paměti dorazila mezi české odborníky před několika lety. Není tématem nijak závratně diskutovaným. Svůj zájem o ni projevuje spíše menší množství historiků. Nicméně texty, jež jí až dosud byly věnovány odkazují k důležitosti této problematiky. Podle Tzvetana Todorova je paměť lidskou schopností podržet některé prvky minulosti. Proto je právě ona součástí každého vztahu k dávným i nedávným dobám.¹³ Mezi ní a historií, tedy mezi tyto dvě odlišná pole fixace minulosti, je často vnášena jakási striktně je rozdělující „bipolární“ odlišnost. Historie jako obor i odborná re-konstrukce minulosti je vnímána jako neosobní, suchá, abstraktní a především objektivní výpověď o proběhlých časech. Paměť je však odlišná. V žádném případě není nějakým neproblematickým synonymem pro dějiny. Mnohem spíše představuje živý a především aktivní vztah k minulým dobám, z nichž připomíná vybrané události, děje, osoby či místa. Na rozdíl od historie je paměť nositelkou konkrétních představ a zřetelných emocí. Vždyť sama volba vzpomínaných momentů je nedílně spjata se zřetelnými prožitky.

V dnešní době je paměti přisouzen status objektu vážně míněného historického bádání. Historici využívají možnost zkoumání a analýzy její tradiční i moderní podoby. I když je historikům mnohem bližší snaha a zájem o co neobjektivnější poznání, ze zřetele neztrácejí i subjektivní pohledy, k nimž řadí rovněž vzpomínání. Vždyť podíváme-li se například na moderní sociální či politická hnutí, zjistíme, že ulicemi netáhnou neosobní struktury, ale právě prožívající aktéři, jimž se s časovým odstupem proměňuje minulost právě ve vzpomínky a obrazy paměti. „Historie, alespoň ve svých kanonických podobách, se upírá ke hmotnému a pokud možno kvantifikovatelnému světu. Naopak paměť uchovává především stopu, kterou vnější události zanechávají v duchu jednotlivců, dává tedy přednost nehmotnému světu duševních zážitků. Tyto zážitky neexistují o nic méně než hmotná fakta, ale jsou obtížněji přístupné a ověřování vyprávění, která sdělují, není ani v tom nejlepší případě nijak snadná; historie má proto sklon přehlížet je. Paměť se nestará o ověření, a proto nemá takové zábrany; nebývalým způsobem nám tedy osvětluje podstatné stránky zkušenosti.“¹⁴ Paměť tudíž mnohem spíše kvalifikuje dějinné momenty. Neumožňuje rekonstrukci historických událostí, ale zpřístupňuje nám jejich lidskou, tedy prožívanou podobu a individuální odlesk v aktérově subjektivním světě. Současně platí, že „neexistuje“ někde mimo vzpomínající jedince či kolektiv. Je vždy podmíněna svými nositeli a vnějšími společensko-politickými podmínkami, jež umožní konkrétní vzpomínání. I proto se snažil československý komunistický režim po roce 1948 překrýt minulost svými vlastními interpretacemi, které se současně měly stát závazným vzorem pro vzpomínání, respektive odkazovaly k tomu, co je hodno paměti a co je třeba z ní vytěsnit a zapomenout.

¹³ TODOROV, Tzvetan. *Paměť před historií*. In Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti, Cahires du CeFReS 13/1998, s. 33.

¹⁴ *Tamtéž*, s. 35-36.

Jedním z lákavě znějících konceptů, jež zapustil v současné historické vědě své kořeny, je problematika míst paměti.¹⁵ Těmi rozumějme nejen místa ve smyslu geograficky či místně vymezených lokalit, ale rovněž i osoby, události a děje, k nimž se utíká paměť a v nichž sedimentují vzpomínky a pohledy na minulost. Jsou objekty ve smyslu materiálním i nehmotným, jimiž jsou symbolizovány, připomínány a tradovány „důležité“ dávné i nedávné momenty. Představují podpůrné pilíře hledaných dějin a jejich continuity, jíž si vytváří vzpomínající subjekt v původně nejasné mlhovině ztracené minulosti. Jako záchytné body zajišťují archivaci i aktivní předávání hodnot a postojů. Pomáhají chtěnou podobu dějin zpřítomnit pro současnost a své odkazy fixovat do budoucích časů.

Mezi samozřejmé příklady míst paměti můžeme zařadit různé pomníky, památníky, sochy či pamětní desky, jež jsou velmi často spjaty s nějakým politickým režimem či společenským hnutím. Velmi často jsou výrazem „chtěné paměti“, tedy projevem toho, co si má daná společnost, jež je s konkrétním místem konfrontována, zapamatovat. Tato strategie je typická především pro totalitní režimy usilující o připomínanou homogenizaci a disciplinaci společnosti. Ovšem vzpomínají nejen totalitní systémy, neboť skutečně každá společnost či dílčí society se vyznačují sobě adekvátní pamětí, jejími místy a znaky. Lze si jen těžko představit kolektivy, které by existovaly bez pamatování a jeho symbolů.

Svým úzkým vztahem k emocím a prožitkům může být vzpomínání nejen ošidným, ale rovněž i burčujícím fenoménem, respektive ve své inscenaci ve veřejném prostoru podněcujícím aktem. Dokladem toho je i posmrtný osud tělesných ostatků Jana Palacha. Původní místo jeho odpočinku na Olšanských hřbitovech se stalo komunistické moci nepohodlné, neboť bylo příliš veřejné a snadno dostupné případným vzpomínajícím kolemjdoucím. Proto byly roku 1973 jeho ostatky zpopelněny a popel uložen v rodných Všetatech. Převoz proběhl tajně a narychlo. O co normalizačním strukturám šlo v symbolické rovině? Především o potlačení nabízejícího se místa paměti. Jedním ze skutečně příznačných míst paměti jsou hroby, proto představují i mrtví potenciální nepřátele různých režimů, v našem případě toho československého komunistického. A oficiální moc si byla vědoma nebezpečí jaké ji plyne ze strany třeba již mrtvého Jana Palacha. Stále se obávala jeho moci a symbolického odkazu pozůstalé společnosti, k níž chtěl svým aktem promlouvat. Odstranění Palachových ostatků prakticky z centra státu a jejich převoz do „periferních“ Všetat bylo aktem preventivního předcházení kolektivního vzpomínání tohoto významného studenta. Odsun jeho ostatků z frekventovaného a dostupného pražského místa byl motivován snahou předejít případnému ostentativnímu uctívání jeho hrobu, tedy i možným a režimu nepříjemným shromážděním a aktům. Svým činem chtěl systém výrazně omezit možnosti

---

¹⁵ NORA, Pierre. *Mezi pamětí a historií. Problematika míst paměti*. In Antologie francouzských společenských věd: Politika paměti, Cahires du CeFRÉS 13/1998, s. 7-31.

nebezpečného vzpomínání „pozůstalé“ společnosti. Ta měla ztratit svůj hmatatelný symbol, jež v podobě hrobu přešel do prostoru. Neměla se obracet ke konkrétnímu místu, na nějž by fixovala svou paměť a z něhož by pomyslně čerpala své odhodlání a morální sílu. Prázdný olšanský hrob však byl hojně navštěvovaný i nadále. Nešlo o skutečnost, že byl prázdný, jednalo se tehdy o znakovost místa, o vzpomínání s ním spojené.

Místa paměti však nevznikají pouhým vzpomínáním. Zřetelný podíl na jejich vzniku má právě i historie, protože to co je konstituuje je právě vzájemné „hra“ těchto dvou podob minulosti. Paměť bez historie si tudíž nelze představit a současně historie by byla bez paměti jen suchou a neosobní sumou faktů a jejich logických posloupností. Potřeba paměti je vyjádřením potřeby dějin, byť jasně strukturovaných a někdy i schematičtějších. V kontextu nastíněné problematiky dějin a především vzpomínání si tedy opět položíme otázky po postavení a roli historie v současné, třeba i české společnosti nakročující podle představ některých sociologů do příští doby pozdní moderny.

Lze se domnívat, že i nadcházející časy, třeba i v reakci na globalizační tendence (pokud ekonomická globalizace nebude sama demaskována jako svého druhu mýtus a pouhý konstrukt) budou mít stále potřebu pátrat v minulosti, odkazovat na ni a odvozovat svou vlastní identitu a místo třeba i ve světové společnosti. Zapomeňme na přílišnou skepsi spojenou s tezemi o konci moderní doby. Ačkoliv různá národní a politická vyprávění a příběhy procházejí postřehnutelnou změnou, nikdy se nebudeme moci bez obrazů minulosti obejít. Dějiny a jejich upamatování a prezentace jsou nám souzeny. Vždyť třeba i současné sjednocení Evropy hledá své historické kořeny, byť ty budou jistě zbaveny jakýchkoli národnostních, politických či sociálních ostruh a budou naopak hovořit o společné křesťanské a demokratické kulturní tradici. I samotný proces globalizace představuje fenomén, s nímž se možná již v blízké budoucnosti spojí nějaká narace ukotvující tento jev v prostoru a především čase.

I kdyby se v budoucnu proměnila role dějin ve veřejném prostoru, k zániku a definitivnímu potlačení historie jako oboru jistě nedojde. Možná se stane odvětvím, které nebude dějiny pouze re-konstruovat, ale rovněž i dekonstruovat a odhalovat různé ideologické nánosy v jejich interpretacích a podáních. Snad bude upozorňovat i na konstrukční povahu historie, na symbolická centra národních či státních dějin, rozšiřuje znakovou povahu míst paměti a jejich ideovou podmíněnost. Jednotlivým, v tuto chvíli především západním státním a národním kolektivům může pomoci reformulovat identity staré a hledat ty nové, třeba právě evropské.

Je však otázkou, nakolik může být pro širší veřejnost přitažlivější historie ve své vědecké

podobě, a nakolik se stane atraktivnější právě připomínaná paměť různých kolektivů. Vždyť ta může ke svému publiku díky emocím a jasně znějícím poselstvím mnohem snáze promlouvat. Ovšem jak je zřetelné, samotná paměť nestačí, vždy je navázána na odborné podání dějin. Historik by se však neměl obávat s pamětí pracovat a prostředkovat ji širší veřejnosti. Zároveň by neměl skrývat, že konkrétní podoba dějin i paměti jsou historicky situovány a dobově podmíněny. Ostatně vzpomeňme Benedetta Croceho, pro něhož byly veškeré dějiny dějinami současnými: „protože ať už se fakta do nich spadající zdají být chronologicky jakkoli dávná a dávno minulé, jde ve skutečnosti o dějiny vždy vztažené k nynější potřebě a situaci (...).“¹⁶

Historici tedy nebudou v ohrožení. Ve společnosti je naštěstí stále přítomna potřeba ptát se po svém původu a kupříkladu kulturních kořenech. Současně však aktuální doba vznáší na historiky nové nároky, o nichž psal již Dušan Třeštík. Role historika zavřeného v archívu a úzkoprse se věnujícího svému striktně odbornému bádání je možná již překonána. Experti by se neměli obracet opět pouze k jiným expertům. I jejich kvalifikované promluvy by měly směřovat k laickému publiku. Badatel by se tudíž měl snažit porozumět současnému světu, aby k němu mohl třeba i prostřednictvím svého výzkumu o dějinách promlouvat. Historie a s ní svázaná paměť tudíž mají opodstatnění v současnosti i dobách příštích, sehrávají a stále budou hrát společenskou roli. Nezaniknou, dokud bude chtít společnost vzpomínat a obracet se k minulosti. Změnit by se však mohla role historika, jenž by se měl přetransformovat z pouhého účetního jednotlivých událostí v aktivně jednajícího a myslícího autora, jenž ponese za svou podobu historie odpovídající zodpovědnost, tak aby jeho výpovědi byly správné.¹⁷

PhDr. Jan Randák, PhD. je odborným asistentem v Ústavě českých dějin Univerzity Karlovy v Praze. Zaoberá sa dejinami 19. a 20. storočia, problematikou českého národného obrodzenia a nacionalizmu. V roku 2008 mu vyšla monografia pod názvom Smrt a umírání v revoluci 1848 (<http://www.argo.cz/autori/69386/randak-jan/>).

Bližšie informácie: <http://ucd.ff.cuni.cz/cv/randak.html>

---

¹⁶ CROCE, Benedetto. Historie jako myšlení a jako čin. Centrum pro studium demokracie a kultury : Brno, 2006, s. 14.

¹⁷ TŘEŠTÍK, Dušan. *Češi a dějiny v postmoderním očistci*. Lidové noviny : Praha 2005, s. 48-56.